

El viatge esborrat del cardenal Roderic de Borja al seu bisbat de Cartagena (1485-1486)

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 16-06-2015

Un autor britànic apunta que la reina d'Anglaterra Caterina d'Aragó fou batejada pel bisbe de València a Alcalá de Henares. En Pep Mayolas argumenta per què s'hauria esborrat aquella visita del futur papa Borja a la Península Ibèrica.

La primera audiència d'En Cristòfor Colom amb els Reis Catòlics va tenir lloc el dia 20 de gener de 1486 a Alcalá de Henares. La data s'escolliria no pas per atzar, sinó potser per garantir la presència de la reina Isabel, que en teoria s'estava recuperant del part de la infanta Caterina d'Aragó, futura reina d'Anglaterra, nascuda el 16 de desembre de 1485. Potser hagueren d'esperar la clausura dels fastos del bateig de la infanta, que s'havien superposat a la celebració de les festes nadalenques¹ i qui sap si més enllà. En Giles Tremlett ha consultat els llibres de comptes castellanitzats del pretès tresorer de la reina, En Gonzalo de Baeza, i ens diu que Caterina "fou batejada pel bisbe de València".² Aquesta notícia és del tot rellevant. És per això que hem anat a buscar l'edició d'aquests comptes, que teníem a l'abast (la dels de la Torre, de 1955), i a finals de 1485 només hi sabem trobar el següent apunt: "Al obispo de Palencia, en ofrenda del bautismo de la ynfante, diez doblas, que son 3560 mrs., al dicho presçio de 365 mrs. cada una, 3650".³ Potser ens ha passat per alt la referència a la qual al·ludeix En Tremlett, o potser, en l'edició que en tenim, algú va creure més convenient que el bisbe fos de "Palencia" i no de "València". En Tremlett també fa constar a la bibliografia de la seva obra l'edició d'En de la Torre de 1955. Es va equivocar i va apuntar "Valencia" en lloc de "Palencia"? Sembla el més probable. Per al cas, però, és el mateix. Si es tractava d'una filla dels reis i, segons les fonts acadèmiques, la família reial s'allotjava al palau d'Alcalá del gran Cardenal d'Espanya i arquebisbe de Toledo En Pedro González de Mendoza, no hi ha volta de full: aquest hauria d'haver estat el prelat oficiant en tan magna cerimònia, o, si més no, el cap visible del protocol eclesiàstic. Quan neix la princesa Joana la Beltraneja a Madrid l'any 1462, qui la bateja és En Carrillo, l'arquebisbe de Toledo,⁴ com escau a una infanta reial. Què hi pinten, a Alcalá, el bisbe de Palència o el de València, el 1485? Com a molt, tant l'un com l'altre havien de ser uns distingits comparses dins la nodrida corrua de prelats que acompanyarien l'arquebisbe durant la celebració del baptisme. La coherència del

nostre relat, però, ens du a fer cas de la dada que ens aporta En Tremlett: a Alcalá, qui bateja la infanta nounada és un bisbe estranger, el de València. I qui era el bisbe de València? Des de 1458 i fins a 1492, aquesta dignitat eclesiàstica estigué en mans d'En Roderic de Borja, el futur papa Alexandre VI. Això resulta encara més sorprenent. Roderic de Borja residia a Roma des del pontificat del seu oncle Alfons de Borja, Calixt III (1455-1458), que fou qui el nomenà cardenal, vicecanceller de la cúria romana i bisbe de València. La història ens revela que exercí el seu episcopat des de la distància, tret de la sonada visita que efectuà entre el juny de 1472 i el setembre de 1473. Després d'aquests anys, no hi ha cap altre viatge documentat del segon papa Borja a la península ibèrica: sempre romandrà a Itàlia, fins a la seva mort a Roma l'agost de 1503. Com que En Roderic no es trobava a les Espanyes, per tant ara hauríem de concloure que el bisbe de Palència fou el veritable artífex del bateig.

Es dóna, però, una circumstància especial, pels volts del naixement de Caterina. Ferran II s'havia passat més de la meitat de l'any 1485 excomunicat pel mateix Roderic de Borja.⁵ Pel novembre de 1484, el rei havia ordenat segrestar els béns dels Borja al Regne de València i havia detingut el fill d'En Roderic, En Pere-Lluís de Borja, en represàlia de les maniobres del futur Alexandre VI per aconseguir l'arquebisbat de Sevilla⁶ (quan ja posseïa els bisbats de València i Cartagena). El cardenal, en resposta a l'empresonament del seu fill, havia excomunicat el monarca. La situació s'arranjà justament a finals de l'any 1485, amb la renúncia d'En Roderic a la Seu de Sevilla, segurament a canvi de la venda de Gandia i el seu hinterland a En Pere-Lluís de Borja amb la mateixa titulació que històricament havia distingit els senyors d'aquests dominis.⁷ L'excomunió del rei fou llevada i el fill del cardenal valencià alliberat i ennoblit amb la dignitat de I duc de Gandia. Però a més a més, la compravenda del sugar-belt de Gandia, que es féu efectiva el 20 de desembre de 1485, anava aparellada al casament d'En Pere-Lluís amb una cosina-germana de Ferran el Catòlic, Maria Enríquez de Luna.⁸ En Tarsicio de Azcona, que relata l'episodi amb força detall, diu que “amb data 2 de desembre [de 1485, la Santa Seu] expedia una altra butlla que absolia els reis de totes les censures que havien contret durant el conflicte”.⁹ I els capítols de l'acord entre el rei i En Pere-Lluís de Borja es signaren “in villa de Alcala de Enares, die tertio mensis Desembris, anno a nativitate Domini, Millesimo Quadragentesimo octuagesimo Quinto, Regnorumque nostrorum”.¹⁰ Per bé que el rei signa per mitjà del seu secretari Lluís González i En Pere-Lluís a través del seu procurador Jaume Serra,¹¹ notem que la butlla d'absolució dels monarques és expedida per la Santa Seu el 2 de desembre i els capítols entre les parts es signen l'endemà mateix, dia 3, a Alcalá de Henares. Entenem que això només és possible si la Santa Seu disposava d'un personatge prou qualificat per estendre la butlla el dia 2 al mateix indret on l'endemà es signaran les capitulacions. A la vista d'aquestes notícies ens demanem: podria ser que En Roderic de Borja en persona hagués vingut expressament de Roma per desencallar l'alliberament del seu fill i el retorn dels béns segrestats, treure l'excomunió al sobirà i negociar l'adquisició del ducat de Gandia i l'enllaç del nou duc amb una cosina del rei? Si fos així, el bateig de la infanta reial a càrrec del bisbe de València constituïria la cirereta del pastís en aquell ambient de crisi feliçment superada. El fet que no hagi restat cap constància d'aquesta nova estada d'En Roderic de Borja a la península ibèrica pot respondre a una doble motivació: d'una banda, silenciar l'episodi galdós en què el rei Ferran consta com a excomunicat per l'Església de Roma, i de l'altra, esborrar el fet que Caterina d'Aragó havia estat batejada amb tota pompa al seu Alacant natal i en una avinentesa extraordinària pel bisbe sempre absent, el totpoderós cardenal i vicecanceller romà Roderic de Borja. Aquest detall tan rellevant, que avui només hem sabut trobar en el llibre d'En Giles Tremlett, no seria res més que el reflex de la naturalitat: Caterina d'Aragó va néixer a Alacant i fou batejada pel bisbe de la diòcesi de Cartagena, a la qual pertanyien en aquell temps la vila d'Alacant i la ciutat d'Oriola. I és que En Roderic de Borja, ja ho hem dit, era bisbe tant de València com de Cartagena. Aquesta seu episcopal li havia estat confiada pel papa Sixte IV el 8 de juliol de 1482, i sembla evident que tres anys després, encara no l'havia visitada. A finals de 1485, en suma, l'il·lustre cardenal xatívi tenia prou raons de pes per haver viatjat excepcionalment a la seva pàtria valenciana, posar fi a la gravíssima pugna personal que mantenia amb Ferran II i, de retruc, batejar la futura reina d'Anglaterra, Caterina d'Aragó.

Assistí el cardenal i vicecanceller de la cúria romana a la presentació del projecte colombí, el 20 de gener de 1486? Recordem que serà ell mateix, a mitjans de 1493 i ja com a Summe Pontífex, el papa que celebrarà l'èxit del viatge de Descoberta i dictarà les butlles Inter Caetera, del 3 de maig, revisada per una altra del mateix títol 48 hores després, el 5 de maig,¹² i encara una altra, la Dudum Siquidem, del 25 de setembre, que ampliarà la concessió atorgada als Reis Catòlics sobre els territoris que es descobrissin “anant cap a Occident i Migdia, i que no estiguessin en poder de cristians, encara que fossin a les parts occidentals o meridionals i de l'Índia”.¹³ En base a aquestes butlles, i després de l'assessorament a càrrec dels respectius cosmògrafs, l'any 1494 es signarà el Tractat de repartiment de l'Atlàntic entre la monarquia hispànica i Portugal.

Així, si la primera audiència d'En Colom amb els reis tingué lloc a Alacant, tal com defensem, no seria res d'estrany que hagués tingut per testimoni excepcional el cap eclesiàstic de la diòcesi alacantina que era el cardenal Roderic, com a bisbe de Cartagena. No és sobrer d'afegir, ara, que per l'abril de 1493, el Procurador extraordinari designat prop d'Alexandre VI a fi de comunicar-li les faustes noves de la Descoberta seria, precisament, el nou bisbe de Cartagena,¹⁴ En Bernardino de Carvajal.¹⁵

Vist tot plegat, creiem que el bateig de la infanta Caterina per part d'En Roderic de Borja a finals de 1485 que trobem al llibre d'en Giles Tremlett fou una realitat tangible a Alacant. Una realitat, però, que s'havia d'esborrar peremptòriament per tal de situar en terres castellanes la naixença d'aquesta infanta —coneguda arreu i sempre com a Caterina d'Aragó— i la primera trobada entre els Reis Catòlics i En Cristòfor Colom.

Pep Mayolas

Bibliografia

1 GILES TREMLETT, Catalina de Aragón, Reina de Inglaterra, Crítica SL, Barcelona, 2012, p. 41.

2 Ídem, p. 40.

3 GONZALO DE BAEZA, Cuentas de Gonzalo de Baeza, Tesorero de Isabel la Católica, Edició d'Antonio de la Torre i E. A. de la Torre, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1955, tom I (1477-1491), p. 116.

4 ABELARDO MERINO, El Cardenal Mendoza, Editorial Labor SA, Barcelona, 1942, p. 50.

5 MIQUEL BATLLORI i MUNNÉ, La família Borja, Eliseu Climent, editor, València, 1994, volum IV de l'Obra Completa, p. 175.

6 LUIS SUÁREZ FERNÁNDEZ, Los Reyes Católicos. El tiempo de la Guerra de Granada, Ediciones Rialp, SA, Madrid, 1989, p. p. 134.

7 MIQUEL BATLLORI i MUNNÉ, ob. cit., p. 122.

8 XIMO COMPANY, Alexandre VI i Roma. Les empreses artístiques de Roderic de Borja a Itàlia, Tres i Quatre, València, 2002, p. 140.

9 TARSICIO DE AZCONA, OFM, Isabel la Católica, La Editorial Católica SA, Madrid, 1964, p. 445.

10 R.P. FIDEL FITA, "D. Pedro Luis de Borja, duque de Gandia" dins Estudios históricos, Establecimiento Tipográfico de Fortanet, Impresor de la Real Academia de la Historia, Madrid, 1887, Tom VI, p. 222.

11 Ídem, p. 223.

12 ANTONIO RUMEU DE ARMAS, En Colom a Barcelona, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2012, p. 87-88.

13 Ídem, p. 89.

14 Ídem, p. 87.

15 En un treball anterior identificàvem En Bernardino de Carvajal amb l'aleshores bisbe de Girona, En Berenguer de Pau. No ens desdiem d'aquella identificació, però si ens equivocàvem, hem volgut fer constar que qui s'envia davant el papa Alexandre VI també és, curiosament, bisbe de Cartagena. El treball esmentat era PEP MAYOLAS, "El bisbe de Girona, Berenguer de Pau, ambaixador al Vaticà al temps de la Descoberta" dins Fins que en Colom begui a galet, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2012, p. 79-83.